

TABAKSCURIOSA UIT DE PATRIOTTENTIJD

door Harry R. Tujan

Inleiding

In 1787, tweehonderd jaar geleden, kwam - voorlopig - 'n einde aan de felle strijd tussen de patriotten en prinsgezinden in Nederland. Vooral in de periode 1780-1787 waren de onderlinge meningsverschillen het hevigst.

De conflicten kwamen echter niet zomaar uit de lucht vallen. Het grootste conflictpunt was het gegeven, dat door het groeiende inkomensverschil de markt van een bepaalde (bestuurs)-groep vergroot werd. Men spreekt bij een dergelijk bestuurs-systeem van een oligarchie. Maar ook andere oorzaken, zoals de oorlog met Engeland en de zwakte van de Erfstadhouder Willem V wekten veel wrevel. Gelijktijdig deden zich in het buitenland ontwikkelingen voor, die het denken sterk zouden bepalen. De ideeën van de Verlichting - het rotsvaste geloof in het kunnen van de mens en zijn vrijheden - en de Vrijheidsstrijd in N-Amerika maakten grote indruk.

Gestimuleerd door deze ontwikkelingen ageerde een grote groep Nederlanders tegen de oligarchie. Dit leidde in de jaren '80 van de 18e eeuw tot een situatie van burgeroorlog, met 't doel ons land - politiek hervormd - in alle glorie te herstellen. Het leek er aanvankelijk sterk op, dat de patriotten (letterlijk: vaderlanders) hun politieke ideeën zouden gaan doorvoeren. Totdat in 1787 de echtgenote van Willem V, prinses Wilhelmina van Pruisen, in Goejanverwellesluis enige tijd door 'n groep patriotten werd vastgehouden. Door ingrijpen van haar broer, de koning van Pruisen, werden de patriotten neergeslagen en herstelde het huis Oranje zijn positie.

Uiteindelijk kwamen de patriotten in 1795 tijdens de Bataafse revolutie alsnog aan de macht. Maar dat lag in 1787 nog ver weg.

De voorwerpen

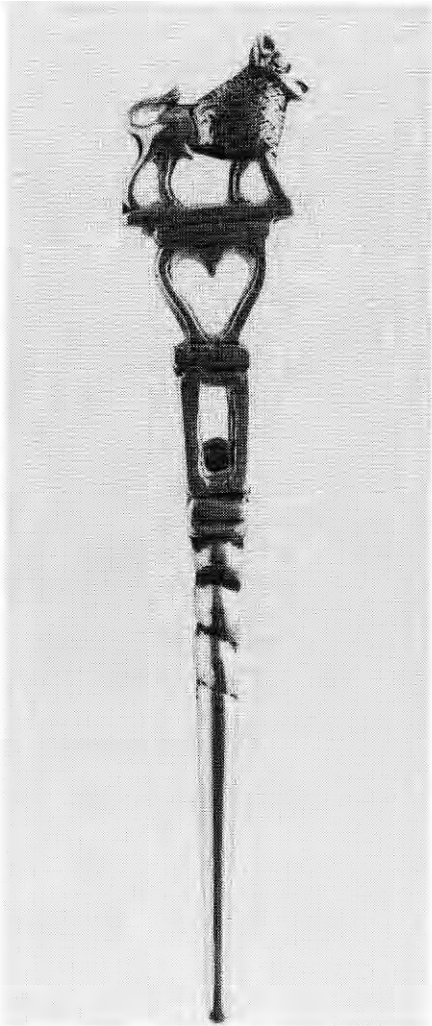
In de politieke strijd tussen patriotten en orangisten kwamen de aanhangers van beide partijen duidelijk uit voor hun politieke kleur. Men liet dit met name zien door middel van alledaagse gebruiksvoorwerpen als keramiek, glazen, tabaksdozen, pijpen, prenten en ga zo maar voort.

Enkele van die voorwerpen - die tot 5 mei te zien waren op de tentoonstelling 'Oude grieven, nieuwe idealen, patriotten in Drenthe 1780-1787' in het Drents Museum te Assen (1) - , een

pijpestopper, een tabaksdoos en een pijpepeurder, zijn wellicht interessant voor de lezers van dit blad.

De pijpepeurder (2) (afb. 1) is gemaakt van zilver. De greep is in de vorm van een keeshond, staand op een opengewerkt hart. Het stuk zal in het laatste kwart van de 18e eeuw gemaakt zijn.

De afgebeelde keeshond (3) is het symbool van de patriotten, die ook wel 'kezen' genoemd werden. Hun symbool was de keeshond, die moed, trouw en gehoorzaamheid verbeeldde.

Afb. 1.

Afb. 2.

Het tweede voorwerp (4) (afb. 2), geheel uit zilver, is multifunctioneel en is in gesloten toestand een pijpestopper en geopend een kurketrekker. Ook hier is de greep in de vorm van 'n keeshond. Het object is gemaakt door de Rotterdamse zilver-smid G. Peeters in 1797, dus na de patriottenstrijd tijdens de Bataafse republiek, toen de patriotten definitief aan de macht kwamen.

Heel aardig is ook de tabaksdoos (5) (afb.3 en 3a), die van een vurig orangist geweest moet zijn. De gegraveerde doos heeft een tekst en afbeelding, die betrekking hebben op het omhakken van de oranjeboom - het orangistische symbool - door de patriotten, wat echter verhinderd wordt door de koning van Pruisen. De messing doos is van na de Pruisische inval en zal derhalve ca. 1788 gedateerd moeten worden. De tekst op de doos luidt als volgt:

voorzijde

*Den Oranien Boom Van godt geplant
Scheijnt dat die Moet Veel leijden En Verdragen
Beschout dien Boom an alle kant
Hoe menig lijdt list en lagen
Om dese Boom geplant van godt
Te brengen tot een ijders spodt
Maar siet hoe veele Hemelinge
die desen Boom met Hant an hant om ringen
En roepen al o grooten godt
Weest desen boom sijn deel en lodt*

achterzijde

(drie patriotten willen de oranjeboom omhakken)

*Ik smijdt den schop wegh Het graven
kan Mijn Niet Baten
ik wil den oranien Boom in rust
En vree den laten*

(de koning van Pruisen komt te paard aangereden)

*Hou Op o dwaas gespuijs wilt gij dees
boom wijt Roeijien
Hij is van godt geplant hij moet
nogh langer bloeijien*

Afb. 3.

Afb. 3a.

randschrift voorzijde en achterzijde

*Wij waren lang in angst en vresen
En wij zullen godt looven
En zijn nogtans oranien gebleven
En roepen oranien booven*

*Den oranien stan zal nooijt vergaen
Soolang de zon en maan
Blijft aen den Hemel staen*

Op de eerder genoemde tentoonstelling waren overigens nog meer aardige tabakscuriosa te bewonderen, zoals nog een pijppeurder (cat.nr. 29), een tabaksdoos met keeshond (cat.nr. 30) en een fraaie zilveren tabakspot (cat.nr. 78).

NOTEN

1. Schonewille, P. en H.R. Tupan, 'Oude grieven, nieuwe idealen, patriotten in Drente 1780-1787', Assen, 1987 (verkrijgbaar in het Drents Museum te Assen à f12,50)
2. Partikuliere verzameling, Rolde
3. Meulen, J. v.d., 'Recente vondsten uit Alphen aan den Rijn' PKN 9e jaargang nr. 36.
4. Collectie Groninger Museum, Groningen
5. Collectie Drents Museum, Assen

OPROEP AAN DE LEDEN

Uit contacten met de leden is gebleken, dat velen naast hun pijpencollectie allerlei tabacologische voorwerpen als randgebeuren erbij verzamelen.

De redactie wil dit stuk belangstelling honoreren door regelmatig het een en ander over een voorwerp of onderwerp te publiceren.

Daartoe nodigen wij u uit om uw wensen op dit gebied aan ons kenbaar te maken. Mocht u er zelf over willen schrijven, dan kan dat natuurlijk ook. Uw reacties worden gaarne bij de redactie ontvangen.